СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова **7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев **15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev **22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев **32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов **41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов **49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова **58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов **66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева **73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ

Доц. д-р Людмил Найденов[1]

Резюме: *В разработката се обосновават позитивите от обвързване на общинската данъчна политика с местната стопанска активност. Извеждат се три причини за отсъствие на подобна зависимост в условията на българската практика: 1) преследване от страна на локалните власти на несвойствени цели; 2) опити за съобразяване на регионалната финансова политика с набор от противоречиви принципи; 3) консервативен избор на общински данъци. За повишаване ефективността на местната бюджетна политика се препоръчва отказ от абстрактни и/или илюзорни цели (социална справедливост, равномерно регионално развитие) и спорни принципи (облагане на немобилна база). Аргументира се необходимостта от широк достъп на общините до данъци, чиито постъпления са еластични по отношение финансовите резултати на бизнес-структурите и благосъстоянието на физическите лица. Като такива налози се разглеждат не само тези, облагащи недвижимата собственост, но и данъците върху доходите на физическите лица (чрез паралелно облагане) и върху корпоративната печалба (по пътя на споделяне на постъпления).*

Ключови думи: *местен данък, данъчна автономност, фискална децентрализация, икономическа ефективност, местно самоуправление*

JEL: H71, H21

DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.5

ON THE MISSING LINK BETWEEN THE TAX AUTONOMY OF MUNICIPALITIES AND THE LOCAL BUSINESS ACTIVITY

Assoc. Prof. Lyudmil Naydenov, PhD

Abstract: *The paper focuses on the positives of tying the municipal tax policy to local economic activity. Three reasons are given for the absence of such dependence in Bulgaria: 1) pursuit of inappropriate goals by the local authorities; 2) attempts to align the regional financial policy with a set of contradictory principles; 3) conservative choice of municipal taxes. In order to increase the effectiveness of local budget policy, it is recommended to abandon abstract and/or illusory goals (social justice, balanced regional development) and controversial principles (taxation of an immobile base). The necessity of wide access of the municipalities to taxes, the revenues of which are elastic in relation to the financial results of*

[1] lnaydenov@ue-varna.bg, Икономически университет - Варна

the corporations and the well-being of individuals, is argued. Such taxes include not only those taxing properties, but also personal income taxes (through overlapping tax bases) and corporate taxes (through revenue sharing).

Key words*: local tax, tax autonomy, fiscal decentralization, economic efficiency, local government*

JEL: H71, H21

DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.5

1. Въведение

Реалната автономност на общините опира до възможността същите „да притежават достатъчна финансова основа за самостоятелно осъществяване на цели, дейности, проекти без подкрепа и финансиране от държавата“ (Павлова-Бънова, 2018, с.13). Данъчната самостоятелност на местните власти (*обект на изследване*) е необходима, защото *промотира отговорен мениджмънт на собствените ресурси и обвързване на постъпленията със състоянието на регионалната икономика*. За сравнение – трансферите от централното правителство, които не са пряко зависими от икономическата ситуация в общината (или и по-често се намират в обратна зависимост от конюнктурата), като прекъсват връзката ползвател-платец, създават условия за неефективно изразходване на ресурсите. Обвързаността между данъчната автономност на общините и регионалната стопанска активност (*предмет на изследването*) се затруднява от редица фактори, в т.ч. преследване от страна на локалните власти на несвойствени цели, опити за съобразяване на местната финансова политика с широк набор от противоречиви принципи, консервативен избор на общински данъци.

2. Подходящи цели и препоръчителни принципи за обвързване на облагането със стопанската активност

Въпросът относно подходящите за местно използване данъци е широко застъпен в специализираната литература (Musgrave, 1983; Shah, 1994; Mc-Lure, 1998; Ebel, 2003; Swianiewicz, 2003; Martinez-Vazques, 2007; Kerr, 2008). Предполага се, че анализираните налози трябва да съответстват на редица базисни принципи, в т.ч. неутралност по отношение на централната стабилизационна политика, социална справедливост, административна простота, рентабилност, политическа привлекателност. В същото време се настоява общинското данъчно облагане да не задълбочава регионалните стопански диспропорции, да засяга единствено немобилна база с цел избягване износа на данъчна тежест и да не възпрепятства функционирането на националния вътрешен пазар. Задължително изискване за регионална приложимост е и наличието на икономическа ефективност, интерпретирана като фискална еквивалентност (равенство между платените от потребителите на публични блага налози и получената от същите тези потребители полезност при потреблението на публични услуги).

Имайки предвид посоченото по-горе, единствено препоръчителни за локално използване са местните такси, цените на предоставяните от общината услуги и част от имуществените данъци (например върху земеделските земи и тези, при които е налице безспорна връзка между платец и ползвател на дадено публично благо). В спекулативен план може да се постулира, че перфектният местен данък облага конкретни превозни средства за да финансира поддръжката на конкретна, използвана от водачите на цитираните МПС, локална пътна инфраструктура или е данък върху недвижимата собственост за имоти в квартал, чиито улично осветление и тротоари подлежат на рехабилитация. Разбира се, подобни налози слабо се отличават от таксите (освен от гл. т. на трудностите при администриране). Следователно, констатацията, че „ако всички тези правила се прилагат в пълна степен, то със сигурност няма да съществуват местни данъци“ (Bahl and Cyan, 2010, p. 4.) може да се определи като справедлива и уместна .

Налага се заключението, че *практическата имплементация на теоретичните принципи драстично ограничава приложното поле на местната данъчна автономност*, задълбочава зависимостта на общините от централни субсидии и следователно компрометира идеята за реална обвързаност между постъпления и стопанска активност. В този ред на мисли е препоръчително непредубедено преосмисляне и приоритизиране на изискванията за перфектен общински данък, както и разглеждане на част от тях в пожелателен план.

От първостепенна важност е възприемането на едно по-общо разбиране за *икономическа ефективност на локалната финансова политика*, което излиза извън тесните рамки на фискалната еквивалентност и задължителното точно равенство между платени данъци и акумулирани ползи. Три основни аргумента подкрепят подобно предложение: 1) налице са обективни трудности пред точното количествено *(в пари)* измерване на понятия като „ползи“ и „полезност“; 2) изискването за облагане в съответствие с получената от данъкоплатците *пряка (и точно измерима)* изгода влиза в противоречие с настояването за рентабилност на постъпленията; 3) позитивните ефекти от общинската разходна политика не винаги са пряко и тясно обвързани с финансовите резултати на бизнес-структурите и благосъстоянието на физическите лица.

Третият аргумент е от особено значение. Местните фискални решения често генерират „общи“ ползи (generalized benefits), чиито паричен еквивалент е трудно установим. Последните косвено (но осезаемо) облагодетелстват данъкоплатците, повишават качеството на живот на съответната територия и подобряват перспективите за бизнес. Анализираните непреки изгоди обикновено се свързват с достъпа до качествено образование и здравеопазване, с гаранции за сигурността на личното и фирмено имущество (следствие от общински разходи за полицейски и противопожарни служби, разходи за улично осветление, поддръжка на подлези и светофарни уредби,

маркиране на пешеходни зони), със създадени от местната власт условия за предприемачество (по линия на туристическа реклама, административно обслужване и разходи за инфраструктура) и други. Концепцията за „общите“ ползи разширява обхвата на подходящите за регионално използване данъци без да влиза в противоречие с идеята за адаптивност на приходите към местните икономически условия. В допълнение позволява повишаване рентабилността на облагането.

Принципът за местно облагане единствено на немобилна база често се приема безкритично, но всъщност не е безспорен. Критиката към подобно ограничение не се отнася само до ниската фискална значимост на налозите върху земеделската земя и недвижимото имущество. Важен е друг момент. Необходимостта от постигане на ефективност в публичния сектор „изисква не само децентрализираните местни власти да се въздържат от облагане на мобилни фактори, необвързано с получаваните от тези мобилни фактори ползи, но и също така изисква местните власти да бъдат активно ангажирани с облагане в съответствие с ползите, осигурявани на мобилните фактори“ (Oates 1999, p. 1125). Заслужава да се отбележи и друго обстоятелство. За целите на междуобщинската фискална конкуренция, интерпретирана като стимул за ефективност и подтик за обвързване на приходната политика с локалната стопанската активност, са препоръчителни общински правомощия по отношение данъци върху мобилна база.

Въпросът за справедливостта на облагане също се нуждае от внимание. Посоченият принцип, както е добре известно, може да се разглежда двупосочно. От една страна, справедливостта се свързва с възможността за плащане и се заключава в принципа, че „колкото по-голям е доходът на лицето, толкова по-висока е налогоспособността му, толкова по-тежки данъци то може да понася“ (Чолаков, 1936, с. 129). Подобно (логично) разбиране следва да се отнася приоритетно до националните данъци. На местно равнище обаче, справедливостта трябва да се свързва със степента на потребление на публични услуги и с *общите* ползи, извличани от функционирането на общинска власт, ангажирана с принципите на ефективното управление.

Във връзка с *другите потенциални изисквания към местните данъци* следва да се отчитат няколко съображения. *Първо*, проблемът с локалното администриране не трябва да се надценява, поради възможността то да се осъществява в сътрудничество с централната власт. Всъщност организация при която общинските органи администрират лесни за събиране и контрол местни данъци (н-р върху собствеността), а централните служби изпълняват същата функция по отношение на по-сложните налози (н-р при паралелно облагане на доходите) е препоръчителна (осигурява достъп до рентабилни източници на приходи) и често срещана в световната практика. *Второ*, проблемът със задълбочаването на общинските фискални диспропорции и настояването за равномерно регионално развитие не трябва да се отнасят към сферата на отговорност на местните власти. Въпросът следва да се

отправи към централното правителство и да се реши посредством адекватна политика на изравнителни трансфери. *Трето*, търсенето на политически привлекателни варианти за облагане по презумпция влиза в противоречие с необходимостта от обвързване на регионалните приходи със стопанската активност на територията на общината. Следователно подобно изискване може да се определи като ненужно.

3. Подходящи данъци и препоръчителни мерки за обвързване на облагането със стопанската активност

Приоритизирането на принципите (критериите) за местно използване на даден данък позволява допълнителна конкретизация на анализа. В тази връзка ключов е въпросът доколко налозите върху имуществото и тези върху доходите са препоръчителни за общинско приложение (в общотеоретичен план и от позициите на българската практика)[2].

Данъците върху недвижимата собственост са подходящи за общински приходоизточник, защото собствениците на дадено имущество по правило са и ползватели на произвежданите на регионално ниво публични блага, т.е. *подобно разпределение е в съответствие с принципа за потребление според получените ползи*. Безспорен факт е, че типичните подобрения, осигурявани от местните власти като канализация, достъп до питейна вода, детски площадки, полицейска защита и пътна инфраструктура се капитализират в цената на притежаваното недвижимо имущество и земя (Martinez-Vazques and Rider, 2008). При наличие на разминаване между местоживеене (място на базиране на дейността) и собственост на физическите и юридическите лица, лесно могат да се предвидят законови облекчения. В ситуация, при която имуществото се позиционира върху територията на повече от една юрисдикция (земеделска земя) може да се използва формула. С цел обективизиране на базата за облагане е препоръчително нейното обвързване с цената на имуществото или с дохода от конкретния имот/земя. По този начин *постъпленията се поставят в зависимост от динамиката на стопанската активност*.

Съгласно разпоредбите на *националното законодателство* (Закон за местните данъци и такси - ЗМДТ) данъците върху собствеността са местен приходоизточник. Общинските съвети, чрез свои наредби, определят размера на съответния данък за единица данъчна основа. Тези правомощия законодателят предоставя в определени (*достатъчно широки за целите на междурегионалната конкуренция*) рамки чрез дефиниране на горна и долна

[2] Теорията и стопанската практика (със забележителното изключение на Канада при използване на регионален ДДС и ограничен кръг държави, използващи местен данък върху продажбите на дребно) отхвърлят възможността налозите върху потреблението да се използват в качеството на регионални. В противоположност - потребителските такси се интерпретират като перфектен местен приходоизточник: „Първото правило на местните финанси трябва да бъде: където е възможно използвайте такси" (Bird 2000, p.3).

граница на данъчния размер. В конкретните условия на националната практика с цел подобряване връзката между регионалната фискална политика и стопанската активност са *препоръчителни следните по-важни мерки*:

- Въвеждане на данък върху земеделската земя;
- Отказ от законово дефиниране на данъчни облекчения и прехвърляне на подобни правомощия към общините;
- Поетапно въвеждане практиката за облагане на собствеността в съответствие с пазарните цени/потенциалния доход.

Данъците върху доходите на физическите лица, които имат за обект на облагане доходите от труд и приходите от наеми са във висока степен подходящи за местно използване[3]. В повечето случаи индивидите живеят и работят на територията на една и съща община. По тази причина данъкът върху трудовите доходи на физическите лица може да се разглежда като заплащане за осигуряваните от местните власти „общи ползи“. Общинското облагане на постъпленията от отдаване на имущество под наем също е оправдано предвид факта, че размерът на акумулирания доход е в пряка зависимост от качеството и обема на осигуряваните местни публични блага. Следователно, *приложението на подобни налози осигурява както съвпадение между ползватели на публични блага и данъкоплатци, така и обвързва облагането с регионалната икономическа динамика*[4]. Генерират се стимули за „местната власт и общинската администрация към разкриване на нови работни места и подобряване на бизнес средата на конкретното място“ (Павлова-Бънова, 2021, с. 384-385). Интерес представлява и друг момент. Налозите върху доходите на физическите лица са инструмент на междурегионалната фискална конкуренция и от тези позиции също може да се търси връзката им с икономическата ефективност. Потенциалните проблеми при събирането и контрола намират решение чрез използване практиката на паралелното или споделено облагане.

Българските общини не разполагат с правомощия по отношение облагането на доходите на физическите лица и следователно същото не отразява динамиката на конюнктурата и измененията в благосъстоянието на индивидите. Реформа на националната практика може да се търси в следните насоки:

- Преотстъпване по териториален признак на постъпленията от данъка върху доходите от наеми или от друго възмездно предоставяне за ползване на права или имущество;

[3] Въпросът с доходите на физическите лица от лихви, дивиденти, търговия с ценни книжа, валута или други облагаеми активи е по-сложен (без да е нерешим), но излиза извън рамките на настоящото изследване.

[4] Станчо Чолаков, например, отбелязва: „Все пак…доходът е един от най-подходящите обекти на облагане не само поради плодовитостта му…, но и поради това, че той е същевременно признатата най-пълна мярка за стопанското и социалното състояние на доходопритежателите” (Чолаковъ, 1936, с. 156).

- Въвеждане практиката на паралелно облагане на доходите на физическите лица по трудови правоотношения.

Данъкът върху корпоративната печалба е възможен регионален приходоизточник. Юридическите лица потребяват местни публични блага и трябва да заплащат съответни данъци и такси за тяхното производство и предлагане. Фирмите извличат изгоди от използването на местно финансирани блага като начално и средно образование, бърза медицинска помощ, противопожарна охрана, водоснабдяване, обществен ред и сигурност. Финансовите им резултати са пряко зависими от качеството на административното обслужване, прозрачността и обективността на процедурите, резултатите от борбата с корупцията и състоянието на пътната инфраструктура. Това от една страна. От друга - *корпоративното подоходно облагане осигурява значителни приходи, чиято еластичност спрямо стопанската конюнктура е по-висока в сравнение с данъците върху имуществото и данъците върху доходите на физическите лица*. На трето място, в условията на междурегионална конкуренция мобилността на фактора капитал упражнява дисциплиниращ ефект и е подтик за ефективност. За решаване на проблеми от административен характер (трудности във връзка със събиране на постъпленията и контрол) може да се търси съдействие от националната данъчна администрация (при паралелно или споделено облагане) или да се използва подход, при който корпоративния доход се облага въз основа на формула (Martinez-Vazques, 2007).

Националното законодателство лишава българските общини от правомощия при облагане на корпоративната печалба. Нереалистично е да се очаква въвеждане на локален данък върху бизнеса или дефиниране на надбавка за общините към съществуващия налог върху печалбата. За обвързване на местните приходи с регионалната стопанска активност е *препоръчително* постъпленията от данъка по териториален признак да се споделят между общините и централното правителство.

4. Заключение

Реалната приходна самостоятелност на общините създава условия за обвързване на местната финансова политика със стопанската динамика. Преследването от страна на локалните власти на несвойствени цели, опитите за съобразяване на регионалната финансова политика с набор от противоречиви принципи и консервативният избор на общински данъци, като компрометират местната приходна автономност, прекъсват връзката облагане-конюнктура. Необходим е отказ от абстрактни и/или илюзорни цели (справедливост, равномерно регионално развитие) и спорни принципи (облагане на немобилна база).

Препоръчителен е широк достъп на общините до данъци, чиито постъпления са еластични по отношение финансовите резултати на бизнес-структурите и благосъстоянието на физическите лица. Като такива налози следва

да се разглеждат не само тези, облагащи недвижимата собственост, но и данъците върху доходите на физическите лица (чрез паралелно облагане) и върху корпоративната печалба (по пътя на споделяне на постъпления).

Използвани източници

Павлова-Бънова, М. (2018). Фискалната децентрализация в Европа: ефекти върху данъчната автономност на местното самоуправление. *Народностопански архив* (3) 3-16.

Павлова-Бънова, М. (2021). Фискална позиция на общините в условията на децентрализация в публичния сектор – актуални mроблеми и възможности за растеж. *Алманах научни изследвания* (29). Свищов: Д. А. Ценов. 369-405.

Чолаков, Ст. (1936). Наука за общинското самоуправление. Варна: Печатница „Изгрев“.

Bahl, R. and M. Cyan. (2010). Tax Assignment: Does the Practice Match the Theory. International Studies Working Papers 10-04, Andrew Young School of Policy Studies, Atlanta: Georgia State University.

Bird, R. (2000). Subnational Revenues: Realities and Prospects. World Bank.

Ebel, R. (2003). Subnational Tax Policy Design and Fiscal Decentralization. World Bank.

Kerr, I. (2008). Taxation Powers and Expenditure Responsibilities for Different Levels of Government. London,

Martinez-Vazques, J. and M. Rider. (2008). The Assignment of the Property Tax – Should Developing Countries Follow the Conventional Wisdom? International Studies Working Papers 08-21. Andrew Young School of Policy Studies, Atlanta: Georgia State University.

Martinez-Vazques, J. (2007). Revenue Assignment in the Practice of Fiscal Decentralization, International Studies Working Papers 07-09. Andrew Young School of Policy Studies, Atlanta: Georgia State University.

Mc-Lure, C. (1998). The Tax Assignment Problem: Ends, Means and Constraints. *Public Budgeting and Financial Management* (4) 652-683.

Musgrave, R. (1983). Who Should Tax, Where and What? Tax Assignment in Federal Countries, ed. C. McLure. Australian National University, Canberra: Centre for Research on Federal Fiscal Relations.

Oates, W. (1999). An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*, (3).

Shah, A. (1994). The Reform of Intergovernmental Fiscal Relations in Developing and Emerging Market Economies. World Bank.

Swianiewicz, P. (2003). Foundations of Fiscal Decentralization: Benchmarking Guide for Countries in Transition. Budapest: LGI,